

Georgios Kareklas

**SUOMEN TURVALLISUUSPOLITIikka
OSANA EUROOPAN UNIONIN YHTEISTÄ
TURVALLISUUS- JA
PUOLUSTUSPOLITIikka**

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Georgios Kareklas: Suomen turvallisuuspolitiikka osana Euroopan unionin yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2023

Tässä tutkimuksessa on pyritty selvittämään, miten Suomi on toiminut osana Euroopan unionin yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa. Lisäksi tutkimuksessa on pyritty vastaamaan siihen, miten yhteistyö Euroopan unionin jäsenvaltioiden kanssa on näyttäytynyt yhdessä Suomen perinteisen turvallisuusidentiteetin kanssa, johon ovat kuuluneet oleellisesti käsitteet ”puolueettomuus” ja ”liittoutumattomuus”.

Euroopan unionin yhteisellä turvallisuus- ja puolustuspolitiikalla kuvataan unionin menetelmiä ja työkaluja vastata sen alueella, tai sen läheisyydessä ilmeneviin kriiseihin tai sotilaallisiin konflikteihin. Tämän lisäksi yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan puitteissa tehdään paljon hallinnollista yhteistyötä ja puolustuskyvyn kehitystä rauhan aikana. On tärkeää huomata, että nämä toimet ovat osa suurempaa kokonaisuutta: Euroopan unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa.

Tutkimuksen primääriaineistona on käytetty erilaista tutkimuskirjallisuutta politiikan, Euroopan unionin ja esimerkiksi maanpuolustuksen aloilta. Tutkimuskirjallisuuden lisäksi Euroopan unionin ja puolustusvoimien internetsivuilta löytyvää tietoa on käytetty työssä sekundääriaineistona. Tutkimusmenetelmäksi valikoitui sisällönanalyysi sen soveltuvuuden vuoksi. Suomen ollessa sotilaallisesti liittoutumaton on tärkeää tarkastella miten eurooppalainen yhteistyö näyttäytyy suhteessa tähän valittuun toiminnan lähtökohtaan nähden. Suomen liityttyä Euroopan unioniin vuonna 1995, on Suomi sen jälkeen ollut aina yksi unionin yhteistyöhaluisimmista ja yhteistyökykyisimmistä jäsenvaltioista. Saman yhteistyölähtöisyyden on voinut nähdä kuvaavan Suomen toimintaa myös unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa. Yhteistyö ei kuitenkaan ole ongelmaton, vaikka Euroopan unionin yhteinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka ei ole sotilasliitto, voi silti hyvin nähdä Suomen valinneen puolensa nykyisessä maailmantilanteessa länsimaiden joukosta. Lisäksi Euroopan unionin jäsenvaltioille hyvin yleinen tapa järjestää maanpuolustus on yhteistyö NATO:n kanssa.

Avainsanat: Turvallisuus, Euroopan unioni, Yhteinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka, Sotilaallinen liittoutumattomuus, Turvallisuuspolitiikka.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1. JOHDANTO	1
2. METODI JA AINEISTO	2
3. SUOMEN TURVALLISUUSPOLITIikka JA SEN MERKITTÄVÄT VAIHEET JA KÄSITTEET	3
3.1 Geopoliittinen sijainti.....	4
3.2 Itsenäistyminen	6
3.3 Sodat ja niiden jälkeinen ajanjakso	8
3.4 Nykyaika	11
3.5 Liittoutumattomuus ja puolueettomuus	13
4. EUROOPAN UNIONI JA LÄNTINEN PUOLUSTUSYHTEISTYÖ.....	14
5. ANALYYSI	18
5.1 Toteutus.....	18
5.2 Puolueettomuuden analysointi	19
5.3 Liittoutumattomuuden analysointi	19
6. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	23
LÄHTEET.....	26

1. JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tutkitaan Suomea ja sen turvallisuuspolitiikkaa osana Euroopan unionin yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa (YTTP), sekä miten YTTP näyttäytyy suhteessa Suomen turvallisuusidentiteetille perinteisten arvojen kuten puolueettomuuden ja liittoutumattomuuden kanssa.

Ennen YTTP määrittelyä on tarpeellista kuvata mihin unionin sektoriin kyseinen politiikka kuuluu. YTTP on yksi osa EU:n yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa (YUTP), joka kattaa Suomen ulkoministeriön mukaan esimerkiksi unionin arvojen vaalimista, demokratian ja ihmisoikeuksien edistämistä, sekä unionin ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden vahvistamista unionin ulkopoliitiikan puitteissa (Ministry for Foreign Affairs of Finland). YUTP esiteltiin yhdessä yhteistyön oikeus- ja sisäasioissa (YOS) kanssa alun perin vuoden 1992 Maastrichtin sopimuksessa, jolla luotiin Euroopan yhteisö Euroopan talousyhteisön tilalle (Euroopan parlamentti). Vuoden 2009 Lissabonin sopimuksella, joka muokkasi yhteisön unioniksi vahvistettiin ja tarkennettiin YUTP toimialaa, sopimuksessa esimerkiksi luotiin korkean edustajan virka, joka johtaa YUTP muiden tehtäviensä kuten komission varapuheenjohtajuuden ohella (Pavy 2022). Tällä hetkellä YUTP johtaa espanjalainen Josep Borrell.

Kuten mainittu, YTTP on siis yksi osa YUTP. Pelkistetysti näiden kahden ero on se, että YUTP hallinnoidessa koko unionin ulkopoliitiikkaa lähtökohtaisesti diplomatian ja kansainvälisen yhteistyön keinoin on YTTP vastuussa unionin sotilaallisen kyvykkyyden kehittämisestä ja ylläpidosta, sekä vastaamisesta erilaisiin sotilaallisiin konflikteihin tai kriiseihin sotilaallisin toimin tai siviilioperaatioiden kautta.

Käsitteenä turvallisuuspolitiikka ei ole niin vanha, itsestään selvä tai yksiselitteinen kuin voisi olettaa sen olevan. Suomen turvallisuuspolitiikka ja niin sanottu turvallisuusidentiteetti ovat vuosikymmeniä rakentuneet erityisesti kahden ohjanneen ajatuksen mukaan. Nämä Suomen politiikkaa ja identiteettiä ohjanneita ajatukset ovat olleet näkemykset sotilaallisesta liittoutumattomuudesta ja puolueettomuudesta. Puolueettomuudella tarkoitetaan tässä tapauksessa Suomen kontekstissa poliittista tilaa tai ajatusmaailmaa, jonka mukaan Suomen tulisi pysyä erityisesti tiettyjen suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolella

Euroopan unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä yhteistä puolustus- ja turvallisuuspolitiikkaa on aiheena tutkittu paljon ja politiikkana se nousee keskustelun aiheeksi vähintään

vuosittain, kun EU sekä sitä ympäröivä maailma kehittyvät ja muuttuvat jatkuvasti erityisesti nyt viimeaikaisten kriisien aikana. Tästä huolimatta nimenomaisesti Suomen osallistumista näihin politiikkaohjelmiin on tutkittu mielestäni verrattain vähän. Ottaen huomioon sen miten merkittävästä asiasta erityisesti nykyisessä maailmantilanteessa on kyse, sekä miten tärkeää Suomen kokoiselle maalle on kehittää omaa puolustuskykyään, on tutkimus ja julkinen keskustelu jäänyt aiheesta melko vaatimattomaksi. Lisäksi tutkimus ja keskustelu Suomen perinteisistä turvallisuutta ohjanneista arvoista, puolueettomuudesta ja liittoutumattomuudesta on vähentynyt erityisesti unioniin liittymisen myötä ja mielestäni näitä arvoja on tarpeellista tarkastella vielä unioniin liittymisen jälkeenkin, koska vielä tänä päivänäkin ne ohjaavat tiettyjä asioita Suomen ulkopoliitikassa.

Näistä syistä on mielestäni tärkeää tutkia kyseisiä tekijöitä, eli Suomen osallistumista unionin turvallisuuteen sekä puolustukseen ja sen suhdetta maamme ulkopoliitiikan perinteisiin arvoihin, tarkastellen ovatko ne ristiriidassa keskenään vai voivatko toimia samaan aikaan.

2. METODI JA AINEISTO

Tutkimuksen tutkimusmetodinä käytetään teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, joka kuuluu laadullisten tutkimusmenetelmien joukkoon. Teoriaohjaavan tutkimusmenetelmän oleellisia piirteitä eroina muihin laadullisiin ja vastaaviin tutkimusmetodeihin, kuten teorialähtöiseen sisällönanalyysiin on teorioiden käyttö analyysivaiheessa ohjaavasti sitovuuden sijaan. Teorioita käytetään analyysin tukena, mutta kuten esimerkiksi teorialähtöisessä analyysitavassa ne eivät vahvasti määritä tutkimuksen kulkua tai esimerkiksi käytettäviä käsitteitä. Tutkimusmenetelmälle tyypillistä siis on ikään kuin vuorottelu teorian ja aineiston painottamisen välillä tutkielmaa tehtäessä, jota kutsutaan abduktiiviseksi päättelyksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109–110, 133.) Käytännössä metodin käyttöä voisi kuvata esimerkiksi vahvasti aineistoon nojautuvana erityisesti analyysivaiheessa, mutta teorioita tukenaan käyttävänä. Näiden piirteiden vuoksi menetelmä on valittu tutkielman tutkimusmetodiksi.

Tutkielman tutkimusaineisto sekundääriaineisto rakentuu alan teoksista, jotka kuvaavat pääasiassa Suomen turvallisuuspolitiikkaa, sen jo tapahtunutta muutosta sekä sitä mihin suuntaan suomalainen turvallisuuspolitiikka on mahdollisesti liikkumassa. Käytetyistä teoksista ovat johdettu tutkielmassa käytettävät teoriat turvallisuusidentiteetistä, puolueettomuudesta ja sotilaallisesta liittoutumattomuudesta. Merkittävimpiä yksittäisiä teoksia tutkimukselle ovat erityisesti Johanna

Rainion-Niemen teos *The Ideological Cold War*, Fred Blombergsin toimittama kokoelmateos Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia sekä maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan toimittama *Suomalaiset ja turvallisuuspolitiikka*, jotka tarjoavat mahdollisuuden teorioiden hyödyntämiseen tutkielman analyysissa.

Alan teosten lisäksi tutkielmassa hyödynnetään erilaisia poliittisia dokumentteja, kuten valtioneuvoston puolustusselontekoja sekä Suomen hallituksen esityksiä tutkielman primääriaineistona. Näistä aineistoista pyrin tuomaan ilmi erityisesti sitä, miten Euroopan Unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikka toimivat, erityisesti unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan näkökulmasta, sekä tapauskohtaisia esimerkkejä erityisesti miten Suomi on toiminut osana tätä toimintaa ja politiikkaa. Tutkielman primääriaineisto muodostuu siis kokonaan poliittisista dokumenteista, joka palvelee tutkimuksen tarkoitusta hyvin aiheen ollessa vahvasti poliittinen ja yhteydessä Suomen hallituksen toimiiin.

3. SUOMEN TURVALLISUUSPOLITIikka JA SEN MERKITTÄVÄT VAIHEET JA KÄSITTEET

Suomalaista turvallisuuspolitiikkaa ja keskustelua sen ympärillä ovat hallinneet tietynlaiset erityispiirteet ja selvästi hahmotettavat tekijät jo hyvin pitkään. Suomalainen turvallisuuspolitiikka eroaa vastaavista maista, kuten Ruotsista, Itävallasta tai esimerkiksi Eestistä suuresti erinäköisistä syistä, jotka voivat liittyä juridiikkaan, geopolitiittiseen sijaintiin tai kansallisiin erityispiirteisiin ja perinteisiin. Näitä tekijöitä käsitellään myös alan kirjallisuudessa. Erinäisten turvallisuuspolitiikkaan vaikuttavien tekijöiden lisäksi myös erilaiset poliittiset painotuserot ovat vaikuttaneet turvallisuuspolitiikan muotoutumiseen.

Turvallisuuspolitiikan käsite on poliittisessa sanastossa ja varsinkin suomalaisessa kontekstissa verrattain nuori. Turvallisuuspolitiikan käsite vakiintui Suomessa käyttöön vasta 1960-luvulla (Törnudd 1986, 16). Vaikka termi itsessään on verrattain nuori, voi sen tarkoituksen kuitenkin ymmärtää melko helposti. Turvallisuuspolitiikalla tarkoitetaan politiikan osaa, joka keskittyy kansallisen turvallisuuden säilyttämiseen, edistämiseen ja kansainvälisen turvallisuuden kanssa toimiseen. Esimerkiksi parlamentaarisen puolustuskomitean mietinnössä vuodelta 1981 turvallisuuspolitiikkaa kuvaillaan seuraavasti:

”Suomen turvallisuuspolitiikan päämääränä on valtiollisen itsenäisyyden säilyttäminen ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaaminen. Tavoitteena on elää rauhassa ja turvata kansalaisille mahdollisuudet kehittää yhteiskuntaansa ja elinehtojaan haluamallaan tavalla. Yleisen rauhantilan vahvistaminen edistää tätä päämäärää. Suomi pyrkii omalla toiminnallaan estämään sellaisten tilanteiden syntymisen, jossa maan turvallisuus joutuu uhatuksi. Tilanteen mahdollisesti kiristyessä Suomen päämääränä on pysyttäytyä ristiriitojen ja mahdollisten sotatoimien ulkopuolella ja välttää maan joutuminen kriisiin vaikutusten ja mahdollisten sotatoimien kohteeksi. Maan joutuessa sotatoimien kohteeksi turvallisuuspolitiikan tehtävänä on turvata kansalaisten elinmahdollisuudet ja luoda edellytykset rauhantilan palauttamiselle vähin vaurioin ja itsenäisyys säilyttäen.

Turvallisuuspolitiikan tärkeimmät välineet ovat ulkopoliittikka ja puolustuspolitiikka. Suomen turvallisuuspolitikassa on ulkopoliittikalla etusija. Maanpuolustus on nähtävä ulkopoliittikan tukijana niin rauhan kuin mahdollisen kriisin aikana. Talous- ja kunnallispolitiikka liittyvät yhä kiinteämmin turvallisuuspolitiikkaan. Turvallisuuspolitiikan tulee turvata politiikkamme peruslinjan jatkuminen ja itsenäinen päätöksenteko kaikissa oloissa” (Törnudd 1986, 17).

Kuvaus on mielestäni hyvin käytännöllinen vielä nykypäivänäkin. Se esittää turvallisuuspolitiikan rinnakkain, eikä arvojärjestyksessä esimerkiksi ulkopoliittikan ja puolustuspolitiikan kanssa. Lisäksi se esittää turvallisuuspolitiikan tehtävät ja tavoitteet hyvin selkeästi ja suoraan aikana, jolloin mielestäni suomalaisesta turvallisuuspolitiikasta puhuminen saattoi olla ajoittain tulenarka aihe.

3.1 Geopoliittinen sijainti

Geopoliittikan käsitteellä tarkoitetaan näkökulmaa, joka esiintyy erityisesti kansainvälisten suhteiden ja kansainvälisen politiikan tutkimuksessa (Deudney 2022). Geopoliittiselle näkökulmalle oleellisinta on maantieteellisen sijainnin suhde kansainvälisiin suhteisiin ja kansainväliseen politiikkaan. Turvallisuuden ja turvallisuuspolitiikan tarkastelussa geopoliittikka on mielestäni hyvä työkalu, koska turvallisuustekijät usein pohjautuvat maantieteellisiin tekijöihin, kuten kulkuyhteyksiin, meriin, sekä sijaintiin ylipäänsä. Lisäksi turvallisuudelle merkittäviä tekijöitä ovat kansainväliset suhteet, jotka geopoliittikalla pystyy mahdollisesti yhdistämään esimerkiksi edellä mainittuihin alueellisiin tekijöihin.

Jo ennen Suomen itsenäistymistä Neuvostoliitosta vuonna 1917 valtion ja yhteiskunnan turvallisuutta oli määritellyt suuresti Suomen alueen geopoliittinen sijainti kahden suuremman valtion välissä. Tilanne Euroopassa esimerkiksi 1600- ja 1700-luvuilla oli hyvin sekava ja sotaisa. Useat valtiot, joiden olisi nykyään vaikea nähdä sotivan, kuten Ruotsi ja Ranska sotivat keskenään ja liittolaisuudet ja vihollisuudet vaihtelivat tilanteen mukaan. Suomen alueen, josta ruotsalaisvallan aikana käytettiin nimeä Östlandet (Nyberg 2022, 9.) viitaten itäiseen maahan tai alueeseen merkittävää oli tilanne, jossa Venäjän keisarikunta ja Ruotsin eurooppalainen suurvalta olivat sotineet useita kertoja keskenään, jonka johdosta sodat, epävakaus ja turvattomuus olivat nykyisen Suomen alueella perinteisiä ilmiöitä jo kauan ennen Suomen valtion, Suomalaisen turvallisuuspolitiikan tai turvallisuusajattelun syntyä.

Vuosina 1808–1809 käydyin Suomen sodan seurauksena Suomi siirtyi lopullisesti pois Ruotsin hallinasta osaksi Venäjän keisarikuntaa yhdessä esimerkiksi nykyisen Inkerin alueen kanssa, jolle myöhemmin perustettaisiin Pietarin kaupunki, joka tulisi jälleen näyttelemään suurta osaa Suomalaisessa turvallisuusidentiteetissä ja politiikassa. Mielestäni on myös oleellista, että Suomen alueen hallinnan siirtymisen lisäksi, Suomen sodan tappio yhdessä esimerkiksi Ruotsin esimerkiksi suuressa pohjan sodassa vastaan kärsimien tappioiden kanssa aloitti viimeistään Ruotsin suurvalta-aseman hiipumisen (Blombergs 2016, 4.). Tämä tarkoitti Suomen kannalta sitä, että eurooppalaisen suurvallan katoaminen naapurista johti tilanteeseen, jossa kahden sijaan enää yhdellä naapurilla oli kunnianhimoja tai tavoitteita Suomen osalta.

Pienen valtion selviytyminen aikanaan Ruotsin ja Venäjän keisarikunnan välissä ja myöhemmin Neuvostoliiton ja Venäjän federaation etupiirissä esittääkin mielestäni hyvin kansainvälisen politiikan realistisen koulukunnan näkemyksiä kansainvälisestä politiikasta ja erityisesti pienen valtion selviytymistä anarkistisessa valtioiden suvereniteettiin pohjaavassa näkemyksessä maailmanjärjestyksestä ja kansainvälisestä politiikasta. Realistisen koulukunnan näkemykset ovat mielestäni mahdollisesti helpoin tapa ymmärtää ulkopoliittikkaa ja turvallisuuspolitiikkaa Suomen kontekstissa, vaikka näkemykset eivät kuvaisi yleistä käsitystä valtioiden välisistä suhteista.

On siis nähtävissä ja mielestäni tärkeää todeta, että haastava geopoliittinen sijainti ja sen mukanaan tuomat ulkopoliittiset ja turvallisuuspoliittiset haasteet ja erityispiirteet ovat siis itse asiassa vanhempia kuin itsenäinen Suomen valtio ja kulkevat yhdessä muun suomalaisen yhteiskunnan kehityksen ja olemassaolon mukana. Suuremman valtion poliittisten intressien huomioiminen omassa poliittisessa päätöksenteossa, pitkän rajan jakaminen arvaamattoman ja voimaan nojaavan suurvallan kanssa, sekä läntisen maailman ja niin sanotun venäläisen maailman välissä sijaitseminen ovat haastavat lähtökohdat

turvallisuuspolitiikan ja ulkopolitiikan luomiselle, mutta näistä huolimatta Suomi on mielestäni onnistunut luomaan perinteitä huomioonottavan ja itsensä näköisen tavan toteuttaa ulkopoliittikkaa ja turvallisuutta, joka on kuitenkin ajan saatossa luonut nahkansa ja kehittynyt tarpeen vaatiessa ja muuttuvien tilanteiden mukana. Geopoliittisen sijainnin voi siis mielestäni nähdä ensimmäisenä ja vanhimpana suomalaista turvallisuuspolitiikkaa muovanneena tekijänä. Lisäksi geopoliittisesta sijainnista voi mielestäni nähdä pohjautuvan myös myöhemmät realistiset ja pienvaltiorealistiset näkemykset suomalaista turvallisuusajattelua- ja politiikkaa rakennettaessa.

3.2 Itsenäistyminen

Kuten todettua, Suomi oli osa Venäjän keisarikuntaa vuodesta 1809 aina vuoteen 1917. Sen aikaisesta Venäjän keisarikunnan laajasti autonomisesta osasta käytettiin nimeä Suomen suuriruhtinaskunta. Vaikka ajanjakso oli verrattain lyhyt alistetun ja kolonisoidun Suomen historiassa, tapahtui sen aikana hyvinkin merkittäviä muutoksia suomalaisessa yhteiskunnassa ja rajan takana keisarikunnassa.

1900- luvun alussa tilanne Venäjän keisarikunnassa oli monimutkainen ja yhteiskunta oli mielestäni saapunut murroksen äärelle. Suuri osa kansasta eli vaatimattomasti ja toimi yksinkertaisissa ammateissa kuten esimerkiksi käsityöläisinä, tehdastyöläisinä tai armeijan sotilaina. Samaan aikaan hallinto oli tehoton ja epäsuosittu ja monarkia eli yltäkylläisyydessä ja vuosisadan alussa kansa alkoikin kasvavissa määrin osoittaa tyytymättömyyteen monenlaista epätasa-arvoa, köyhyyttä, poliittisen vaikuttamisen mahdottomuutta, yksilönvapauksien puuttumista sekä esimerkiksi katastrofaalisesti sujunutta sotaa Japania vastaan (Steinberg 2017, 48). Tilanne kärjistyi erityisesti tammikuussa 1905, kun Tsaarin joukot avasivat tulen tappaen yli sata henkilöä Pietarin talvipalatsin pihalle työläisten ja tavallisen kansan mielenosoituksessa, jonka tarkoitus oli vaatia Tsaaria pitämään huolta köyhästä kansastaan ja myöntää kansalle poliittisia mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä edustuksellisen järjestelmän kautta (Steinberg 2017, 47). Kyseinen mielenosoituksen hajottaminen voimalla tunnetaan nykyisin nimellä “verinen sunnuntai” ja mielestäni sen tapahtumien voi nähdä lisänneen yhteiskunnallista epävakautta, erityisesti pettymyksen muodossa Tsaariin, hänen valtaansa ja asemaansa kansan isänä. Mielestäni voi asian nähdä niin, että vuonna 1906 Venäjän keisarikunnassa voimaan astunut laki, jolla esimerkiksi luotiin alkuperäinen duuma lainsäädäntöä ja budjetointia varten (Steinberg 2017, 53), oli myönnytys kansalle juuri verisen sunnuntain ja muun yhteiskunnallisen epävakauden liennyttämiseksi.

Vuonna 1914 alkanut ensimmäinen maailmansota muutti tilanteen Suomen kannalta merkittävästi. Venäjän keisarikunnan kärsittyä suuria tappioita ensimmäisessä maailmansodassa ja yhteiskunnallisen tilanteen ollessa edelleen hankala ja epävakaa, Euroopassa erityisesti vuosisadan alussa suosiotaan kasvattaneet sosialistiset näkemykset alkoivat kerätä kannattajakuntaa ja järjestystä Venäjän sotilaiden, työläisten ja alempien yhteiskuntaluokkien kansan keskuudessa. Petrogradissa eli nykyisessä Pietarin kaupungissa alkaneet mielenosoitukset helmikuussa 1917 johtivat lopulta Tsaarin luopumiseen kruunusta, jonka jälkeen maahan perustettiin väliaikaishallitus helmikuun vallankumouksessa. Heinäkuussa 1917 epäsuosittu Tsaari teloitettiin perheineen bolsevikkien toimesta. Väliaikaishallituksen kausi oli lyhyt ja lokakuussa 1917 bolsevikit syöksivät sen vallasta perustaen Neuvosto-Venäjän Vladimir Leninin johdolla, tämän jälkeen yhteiskunnan epäjärjestyksen tila jatkui verisen ja katkeran sisällissodan muodossa, jonka voittajiksi bolsevikit ja Lenin lopulta selvisivät.

Koko Venäjällä 1900- luvun alussa tapahtunut kaaos on mielestäni hyvin oleellinen tekijä ajateltaessa suomalaisen turvallisuusajattelun tai myöhemmin suomalaisen turvallisuuspolitiikan syntyä. Ensinnäkin ilman Vladimir Leninin ja bolsevikkien valtaannousua en näe Tsaarin ja keisarikunnan myöntäneen Suomelle itsenäisyyttä varsinkaan ilman konfliktia, koska tämän jälkeen useat muut keisarikunnan etniset vähemmistöt ja erinäiset alueet olisivat vaatineet samaa. Vaikka bolsevikkihallitus Leninin johdolla myönsikin Suomelle itsenäisyyden, voi mielestäni nähdä ettei itsenäisyyttä annettu vain ilman strategista suunnitelmaa itsenäisen Suomen varalle.

Vuonna 1918 Suomessa taisteltiin sisällissota. Sodan osapuolina olivat vallankumoukselliset punaiset, joiden joukoissa kannatettiin esimerkiksi sosialismia ja bolsevismia, sekä vastavallankumoukselliset valkoiset, jotka olivat Saksan tukemia joukoiltaan ja aseistukseltaan (Tepora & Roselius 2014, 4). Sota kesti lopulta vajaat viisi kuukautta, jonka jälkeen valkoiset ammattimaisemmat ja ulkomailta tuetut joukot olivat kukistaneet punaisten kapinan Suomessa. Sodan lyhyehköstä kestosta huolimatta se oli lopulta hyvin verinen tapahtuma ja ajanjakso, noin 36 000 suomalaista menettivät henkensä, jonka lisäksi ulkomaisten kansalaisia, kuten saksalaisia, venäläisiä ja ruotsalaisia menetti henkensä noin 2500 lisää (Tepora & Roselius 2014, 117). Kuten usein sisällissodat, niin Suomenkin sisällissota jätti syviä jakolinjoja kansan keskuuteen ja aiheutti luottamuspulaa esimerkiksi politiikassa.

Suomen itsenäistymisen ajanjakson tärkeimmät turvallisuusajattelua muokanneet tekijät ovat mielestäni siis olleet Venäjän keisarikunnan romahdus ja muuttuminen Neuvostoliitoksi, Saksan kiinnostus entisen keisarikunnan entisiin alueisiin kuten Suomeen (Tepora & Roselius 2014, 5) ja Suomen vuoden 1918 sisällissota. Suurempien maiden kiinnostus esimerkiksi sisällissotaan on varmasti ymmärretty Suomessa,

ja sisällissodan tapahtumien, vihollisuuksien ja liittolaisuuksien pohjalta tilanne jatkui vastaavana myös tulevissa sodissa, joissa Suomen tilanne kietoutui vahvasti jälleen Saksan ja Neuvostoliiton toimiin ja vihollisuuksiin. Lisäksi sisällissodan päättyessä valkoisten voittoon, voi mielestäni nähdä automaattisesti sosialistisen Neuvostoliiton muuttuneen entistä selkeämmin uhkakuvaksi ja turvallisuuspolitiikkaa ohjaavaksi tekijäksi.

3.3 Sodat ja niiden jälkeinen ajanjakso

1930- luvulla jännitteiden kasvaessa ympäri Eurooppaa ja erityisesti Saksan sotaan valmistautumisen johdosta, alkoi Neuvostoliitto pelätä kasvavissa määrin uutta suursotaa (Nokkala 2016, 81.). Neuvostoliitto myös epäili Suomen kykyä pysyä erossa mahdollisesta suursodasta ja näki Karjalan kannaksen olevan liian lähellä nykyistä Pietaria, sen aikaista Leningradia. Suomalaiselle turvallisuuspolitiikalle ja ulkopolitiikalle merkittävän ajanjakson voi nähdä juuri 1930- luvun puolivälissä. Aikana, jolloin tilannekuva Euroopassa, retoriikka politiikassa ja esimerkiksi juuri tiettyjen valtioiden varustautuminen ja sotateollisuuden kasvattaminen alkoivat kieliä suursodan olevan ilmassa, Suomi teki hyvin merkittävän päätöksen ulkopoliittisessa linjassaan. Pienenä ja verrattain köyhänä nuorena kansana ja valtiona Suomella ei mielestäni olisi ollut tukijoita esimerkiksi Keski-Euroopassa. Jossain määrin pakon sanelemana päätti valtionjohto valita ulkopoliitiikan linjaksi niin sanotun pohjoismaisen linjan (Nokkala 2016, 82). Tässä tapauksessa pohjoismaisella linjalla tarkoitetaan tukeutumista erityisesti Ruotsiin, jonka kanssa suunniteltiin jopa puolustusliittoa ja valtioliittoa, joka lopulta kariutui kuitenkin ympäröiviin suurvaltoihin Saksaan ja Neuvostoliittoon sekä niiden vastustukseen (Nokkala 2016, 84).

Suomen vakuutteluista huolimatta Neuvostoliitto ei uskonut Suomen kykenevän ensinnäkään estämään hyökkäystä Neuvostoliittoa vastaan oman maaperänsä kautta, eikä Suomen lupauksia puolueettomuuden säilyttämisestä ja liittymättä jättämisestä esimerkiksi Britannian sotatoimiin Neuvostoliittoa kohtaan (Nokkala 2016, 82). Marraskuuhun mennessä 1939 Neuvostoliitto oli vetänyt tilanteesta johtopäätöksensä ja aloitti sotatoimet Suomea vastaan, olettaen sodan olevan lyhyt ja esimerkiksi miehityksen estävän Saksan, Suomen aseveljen ensimmäisestä maailmansodasta hyökkäyksen Leningradiin tai muualle Venäjälle, kuten Murmanskiin Suomen alueiden kautta. Tästä alkanut talvisota kesti marraskuusta 1939 aina maaliskuuhun 1940 päättyen niin sanottuun Moskovan rauhaan. Moskovan rauhan ehtoina oli Suomen myöntyminen esimerkiksi tiettyihin aluemyönnytyksiin, huomattavimpana

siihen aikaan Suomen toiseksi suurimman kaupungin Viipurin siirtyminen osana Karjalaa Neuvostoliitolle (Finlex 1940).

Merkittävää Suomen turvallisuuspolitiikalle ja ulkopolitiikalle talvisodassa oli erityisesti valitun pohjoismaisen linjan osoittautuminen mielestäni osittain virheeksi. Ruotsi oli hyvin haluton tukemaan Suomen sotilaallisesti, vaikka autoikin Suomea siviilitoimilla minkä pystyi. Myös viimeistään tässä vaiheessa Suomen johdolle ja poliitikoille yleisestikin osoittautui, että Neuvostoliitto halusi miehittämisen lisäksi muuttaa koko Suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen itsensä näköiseksi, eikä mielestäni tulisi koskaan hyväksymään suomalaista puoluedemokratiaa ja länsimaalaisempaa maailmankuvaa, kuin mitä se itse edusti. Tästä kielii niin sanotun Terijoen hallituksen perustaminen jo talvisodan ensimmäisinä päivinä (Nokkala 2016, 83). Näiden tekijöiden lisäksi Neuvostoliitto muuttui aktiiviseksi ja mahdollisesti voimakeinoja käyttäväksi uhkaajaksi pelkän sanelun ja vaikuttamisyritysten sijaan, joka pakotti Suomen valitsemaan turvallisuuspoliittiseksi linjakseen puolustautumisen linjan (Nokkala 2016, 84).

Vuodesta 1941 vuoteen 1944 Suomi kävi uuden sodan Neuvostoliittoa vastaan. Nimellä jatkosota tunnettu konflikti oli peruja talvisodan jälkeen solmitusta Moskovan rauhasta, jonka puitteissa menetettyjä alueita Suomi lähti hakemaan takaisin. Lisäksi Suomalaiset kokivat aluemenetykset epäreiluina, eivätkä uskoneet Moskovan rauhan eli niin sanotun välirauhan pitämiseen (Nokkala 2016, 83). Jatkosotaa onkin esimerkiksi alan kirjallisuudessa kuvattu nimellä hyvityssota, jonka päämääränä oli saada takaisin Neuvostoliiton itselleen ottamat alueet, sekä mahdollisesti jopa lopettaa Neuvostoliiton painostus ja sodan uhka (Nokkala 2016, 83). Mielestäni tästä suuremmasta tavoitteesta lopettaa sodan uhka kielii erityisesti se, miten Suomi jatkoi hyökkäystä myös vanhan rajan yli Neuvostoliiton alueelle, pyrkien siirtämään mahdollista tulevaa valtionrajaa aina vain pidemmälle Neuvostoliiton puolelle. Talvisotaan verrattuna tilanne oli kuitenkin nyt erilainen. Jatkosodassa Suomea tuki kansallissosialistinen Saksa. Yhteistyö Saksan kanssa pyöri erityisesti materiaaliavun, materiaalihankintojen ja niin sanotun kauttakulkuoikeuden ympärillä, joka käytännössä tarkoitti Saksan olevan erittäin kiinnostunut käyttämään Suomen alueita esimerkiksi liikkumiseen miehittämäänsä pohjoiseen Norjaan. (Nokkala 2016, 83). Saksan tuesta huolimatta jatkosota epäonnistui. Sodan tavoitteeksi asetettu välirauhassa menetettyjen alueiden ottaminen takaisin epäonnistui. Jatkosota päättyi virallisesti 19.09.1944 solmittuun välirauhansopimukseen (Tuokko 2021). Rauhansopimuksessa Suomi tuomittiin menettämään jälleen lisää alueita Neuvostoliitolle ja erityisesti poistamaan Saksan joukot maasta (Tuokko 2021). Rauhansopimuksen Saksaa koskevasta pykälästä alkoi jälleen uusi sota, tällä

kertaa entistä liittolaista Saksaa vastaan, jonka joukot Suomi joutui voimaa käyttäen ajamaan ulos maasta samalla kun Saksalaiset joukot tuhosivat ja polttivat kyliä ja infrastruktuuria erityisesti Lapissa (Tuokko 2021). Saksalaisten karkottamiseen päättyi Suomen taival toisessa maailmansodassa.

Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa kuten Euroopassa alkoi mielestäni uusi aika. Erityisesti Suomelle muutos entiseen oli merkittävä, koska Suomi oli jäänyt sodassa niin sanottujen häviäjien joukkoon Saksan kanssa tekemänsä yhteistyön vuoksi ja nyt sen tuli oppia elämään sodan voittajiin kuuluvan ja kansainvälisesti voimistuneen Neuvostoliiton naapurissa. Marraskuussa 1945 Suomessa aloitettiin niin sanotut sotasyllisyysoikeudenkäynnit jatkosodan hyökkäyksestä vastuussa olevia poliitikkoja vastaan (Finlex 1992). Esimerkiksi sodan aikainen presidentti Risto Ryti tuomittiin syyllisenä.

Tilanne vaikutti luonnollisesti myös politiikkaan. 1945 käytiin ensimmäiset eduskuntavaalit sodan jälkeen. Kommunistit menestyivät näissä vaaleissa varsin hyvin saavuttaen yli 20 prosentin kannatuksen (Eduskunta 2023). Merkittävää sodan jälkeisen suomen ulkopoliitikalle ja turvallisuuspolitiikalle on kuitenkin mielestäni Juho Kusti Paasikiven nimitys presidentin virkaan Mannerheimin eläköidyttyä virasta terveytensä vuoksi vuonna 1946. Hankalassa ja vaativassa paikassa Paasikiven toimintaa presidenttinä eli ulkopoliitiikan johtajana on kuvailtu varsin autoritaariseksi ja hän profiloitui erityisesti vahvojen hyvien idänsuhteiden ajajana (Eduskunta 2023). Yhdessä Suomen seuraavan vuonna 1956 aloittaneen presidentin Urho Kekkosen kanssa Paasikiven voi myös mielestäni nähdä luoneen suomelle ulkopoliittisen linjan, joka on hyvin oleellinen Suomen turvallisuuspolitiikalle ja ulkopoliitikalle. Joissain piireissä kyseistä linjaa on kutsuttu esimerkiksi Paasikiven – Kekkosen linjana (Hämäläinen 2014), mutta nimen sijaan oleellista on se, miten kyseinen Suomen kansainväliseen puolueettomuuteen, sotilaalliseen liittoutumattomuuteen, Neuvostoliiton mielipiteen huomioonottamiseen ja kantoihin aina sodanjälkeisistä vuosista mielipiteestä riippuen jopa vuoteen 2014 tai 2023 asti. Niin sanotun Paasikiven – Kekkosen linjan tunnetuin osa on mielestäni Neuvostoliiton kanssa solmittu 06.04.1948 sopimus ystävydestä-, yhteistyöstä ja avunannosta (Eduskunta 2023). Tämä YYA-sopimuksena tunnettu sopimus oli mielestäni Neuvostoliiton työkalu kontrolloida Varsovan liiton maita ja Suomea. Esimerkkinä tästä kontrolloinnista voi nähdä esimerkiksi niin sanotun noottikriisin, jossa Neuvostoliitto ehdotti Suomelle yhteistä puolustuksen järjestelyä osana YYA-sopimusta vastatakseen Berliinin kriisiin, Suomen kieltäytyessä tästä Neuvostoliitto suhtautui asiaan jyrkästi paheksuen (Jegorow 2022). Kriisi laukesi lopulta presidentti Kekkosen vierailulla Neuvostoliittoon (Jegorow 2022). Kyseistä YYA-Suomea kutsutaankin usein termillä suomettuminen, tarkoittaen negatiivista tilannetta, jossa

voimakkaampi maa kykenee vaikuttamaan esimerkiksi pienemmän naapurimaansa asioihin, kuten sisäpolitiikkaan erilaisilla painostuksen keinoilla (Himberg 2023).

Sotien jälkeinen aika on mielestäni ollut luultavasti tärkein suomalaista turvallisuuspolitiikkaa ja turvallisuusajattelua muokannut yksittäinen aikakausi. Neuvostoliitto nousi selkeästi uhkasta jonkinlaiseksi vihollisen ja ystävän sekoitukseksi ja pystyi sanelemaan Suomelle miten toimia yhteiskunnallisesti ja sisäpolitiikassa (Himberg 2023). Erilaiset kokeilut liittoutumisesta esimerkiksi Saksan ja Ruotsin kanssa eivät toimineet suunnitellusti, jonka lisäksi Suomi oli tuomittu sodan häviäjiin, suuriin sotakorvauksiin ja yhteiskunnallinen jälleenrakennus oli valtava urakka. On siis mielestäni selkeästi nähtävissä mitä tältä ajalta on jäänyt nykyiseen suomalaiseen turvallisuuspolitiikkaan ja miksi. Puolueettomuus ja liittoutumattomuus on valittu pakon sanelemana, sotien jälkeen häviäjänä Suomella ei mielestäni ollut muita vaihtoehtoja, kuin hyväksyä voittajavaltioiden ehdot Pariisin vuoden 1947 rauhansopimuksesta ja tämän jälkeen hyväksyä esimerkiksi YYA-sopimus. Tästä suometumisesta huolimatta, Suomi otti mielestäni jotain muutakin mukaansa sotavuosilta. Vastaamalla Neuvostoliiton hyökkäykseen vuonna 1939, suomalainen valtionjohto valitsi puolustautumisen linjan. Tämä linja omasta maanpuolustuksesta ja valmiudesta on kaikesta suometumisesta, liittoutumattomuudesta ja muista tekijöistä huolimatta kantanut täysin selkeästi tähän päivään saakka.

3.4 Nykyaika

Mahdollisesti suurin turvallisuustilanteen muutos Euroopassa ja Suomessa tapahtui joulukuussa vuonna 1991, kun Neuvostoliitto hajosi lopullisesti ja niin sanottu kylmä sota, eli kahden suurvallan Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton kilpailu päättyi kyseiseen Neuvostoliiton hajoamiseen. Kylmän sodan aikana sotaä käytiin lukuisilla eri rintamilla, kuten urheilussa, tiedustelussa, asevarustelussa ja teknologian kehityksessä. Tavoite kuitenkin oli aina oman poliittisen ideologian ja yhteiskuntajärjestyksen ylivertauuden osoittaminen. Tämä vastakkainasettelu useilla eri näyttämöillä vaikutti suuresti Euroopan ja erityisesti Suomen turvallisuusympäristön luonteeseen ja piti sen jännitteisenä Neuvostoliiton romahdukseen asti. Euroopassa kylmän sodan päättyminen ja Neuvostoliiton romahdus näyttäytyi monin eri tavoin. Lukuisia uusia valtioita syntyi, demokratia ja länsimaiset arvot levisivät entisiin niin sanotun “itäblokin” maihin ja ennen niin voimakas Saksa oli jälleen yhdistynyt.

Suomelle erityisesti sen geopoliittisen sijainnin ja poliittisen suhteen Neuvostoliiton kanssa Neuvostoliiton romahdus oli erityisen merkittävä tapahtuma monesta syystä. Niin sanotun Idänkaupan romahdus vaikutti lukuisien muiden osasyiden kanssa suuresti Suomen kansantalouteen, joka syöksyi suureen lamaan aiheuttaen esimerkiksi konkurssien aallon, suurtyöttömyyden ja köyhyyden kasvun väestössä (Parkkinen 2000). Tämänkaltainen taloudellinen ja elintasollinen kriisi voitaisiin mielestäni hyvinkin nähdä jo itsessään turvallisuuspolitiikkaan vaikuttavana tekijänä nykyaikaisessa kokonaisturvallisuusmallissa, mutta Neuvostoliiton hajoamisella oli vielä selkeämpiäkin vaikutuksia Suomen valtion turvallisuuspolitiikkaan ja sen tilanteeseen.

Vaikean taloudellisen tilanteen lisäksi Suomi oli nyt myös poliittisesti hyvin hankalassa asemassa ja välissä. Pitkän suomettumisen jakson jälkeen sijasta edessä oli tilanne, jossa ennen sotilaallisesti yliverlaisen ja arvaamattoman, mutta mielestäni jossain määrin vakaan valtion, jonka mielipide tuli ottaa kaikessa huomioon ja varoa sen provosoimista missään muodossa Suomen naapurissa oli nyt hyvin epävakaa, hajoava järjestelmä, joka oli osoittanut olevansa vielä valmis käyttämään voimaa ajaakseen etujaan kuten Baltiassa tammikuussa 1991, jossa Neuvostojoukot kukistivat kapinoita esimerkiksi Vilnassa. Vuoden 1991 joulukuussa Venäjä tunnustettiin Neuvostoliiton viralliseksi seuraajaksi ja näin ollen Neuvostoliitto ja esimerkiksi Varsovan liitto lakkasivat virallisesti olemasta (Hakala 2014).

Kyseiset yhdeksänkymmentäluvun alun tapahtumat ovat hyvin tärkeitä osia kokonaisuutta. Mielestäni voi nähdä, että jokainen pieni osatekijä vaikutti lopulta siihen, että Suomi päätyi ulkopoliitikassaan hakemaan uusia toimintatapoja ja suuntia ja näin ollen Ruotsin vanavedessä hakemaan silloiseen Euroopan yhteisöön jättäen jäsenhakemuksen 18.03.1992 (Hakala 2014). Esimerkiksi Suomen parlamentin eduskunnan tietopaketissa Suomen liittymisestä Euroopan unioniin nämä tekijät mainitaan yhteydessä jäsenhakemuksen jättämiseen (Hakala 2014). Neuvottelut Suomen ja Euroopan yhteisön välillä aloitettiin huhtikuussa 1992 ja hallitukselle neuvoa-antava kansanäänestys EU-jäsenyydestä järjestettiin lokakuussa 1994 ja äänestäneen kansan enemmistön osoittaessaan halunsa liittyä osaksi unionia jäi hallituksen vastuulle saattaa prosessi loppuun. Lopullinen liittyminen tapahtui vuoden 1995 ensimmäisenä päivänä (Eduskunta 2014).

EU-jäsenyyden johdosta voi mielestäni hyvinkin nähdä kokonaan uuden sivun kääntyneen suomalaisessa ulkopoliitikassa ja myös turvallisuuspolitiikassa. Siirtymä suomettuneesta Suomesta osaksi läntistä ja eurooppalaista yhteisöä tapahtui loppujen lopuksi hyvin nopeasti, vain muutamassa vuodessa ja on mielestäni selkeästi yhdistettävissä Neuvostoliiton romahdukseen, sen lieveilmiöihin kuten taloustilanteeseen ja Euroopan muuttuneeseen turvallisuusympäristöön. Tästä voi mielestäni nähdä

alkaneen myös suomalaisen turvallisuuspolitiikan ja turvallisuuden nykyajan. EU-jäsenyyden johdosta turvallisuutemme ja kansalliset intressimme ovat sidoksissa muuhun Eurooppaan ja näin tilanne on säilynyt aina 2020-luvulle asti, jolloin yhtenäisyyden ja yhteisen turvallisuuden ja talouden merkitys on jopa mahdollisesti vain korostunut 90-lukuun verrattuna.

3.5 Liittoutumattomuus ja puolueettomuus

Käsitteet puolueettomuudesta ja liittoutumattomuudesta ovat mielestäni helpoiten sisäistettävät ja ymmärrettävät tekijät suomalaisesta turvallisuuspolitiikasta. Ne ovat helpompi selittää ja ymmärtää, kuin esimerkiksi miksi Suomen sijainti kartalla on niin merkittävä kansainvälisissä suhteissa ja turvallisuuspolitiikassa, tai miksi Venäjän keisarikunnalle, Neuvostoliitolle ja Venäjän federaatiolle on niin merkittävää mitä Suomi tekee kansainvälisessä järjestyksessä. Tästä huolimatta termit eivät kuitenkaan ole mustavalkoisia tai täysin yksiselitteisiä. Esimerkiksi suomettumisen pääarkkitehtina pidetyn presidentti Kekkonen sanotaan venyttäneen puolueettomuuden käsitettä mahdollisimman paljon esimerkiksi YYA-sopimuksen raameissa (Jegorow 2022).

Puolueettomuuden käsitteellä voidaan kuitenkin eri tilanteissa ja konteksteissa tarkoittaa toisistaan poikkeavia asioita. Puolueettomuutta voi olla esimerkiksi täysi puolueettomuus kansainvälisessä politiikassa, puolueettomuus rauhan tai sodan aikana, sotilaallinen liittoutumattomuus tai pelkästään kieltäytyminen ottamasta osaa sotaan (Augius & Devine 2011, 266). Usein puolueettomuuden käsite tarkentuu kyseisen valtion kansallisista perinteistä, tavoitteista sekä lainsäädännöstä ja sitä kautta muodostaa tarkemman kokonaisuuden (Augius & Devine 2011, 266), kuin mitä teoriakirjallisuuden käsitteet pystyvät mielestäni esittämään. Suomen tapauksessa puolueettomuus eroaa paljon esimerkiksi Ruotsin tai Itävallan valitsemista linjoista. Itävallassa puolueettomuus on kirjattu perustuslakiin (CVCE 2023) ja Ruotsissa puolueettomuus on ollut ulkopoliittikan osana jo 1800-luvulta (Brommersson, Ekengren, Michalski 2022). Syynä eroon kahden muun perinteisen puolueettoman ja liittoutumattoman valtioon on mielestäni ollut suhde Neuvostoliittoon. Kuten aiemmissa kappaleissa todettiin, joutui Suomi suuresti pakon sanelemana asettamaan poliittisia päämääriään ja muokkaamaan politiikkansa sisältöä tavalla, joka ottaisi huomioon Neuvostoliiton tavoitteet välttääkseen mahdollisen reaktion Neuvostoliiton puolelta ja näin ollen vakuuttaen pysyvänsä suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolella. Tämä suomettuminen suuresti määritteli suomalaista puolueettomuutta (Augius & Devine 2011, 268).

Kuten aiemmin esitettiin, Suomalaisessa ulkopolitiikassa ja turvallisuuspolitiikassa koitti uusi aika 1990-luvulla. Neuvostoliitto hajosi, Venäjän federaatio korvasi Neuvostoliiton ja esimerkiksi YYA-sopimus korvattiin sopimuksella Suomen ja Venäjän välisistä suhteista (Jegorow 2022). Uusi turvallisuustilanne Euroopassa ja Venäjän sekasorto pakottivat Suomen tarkastelemaan valitsemaansa ulkopolitiikkaa uudestaan. Suomi päätyi seuraamaan Ruotsin esimerkkiä ja hakeutui Euroopan yhteisön jäseneksi, johon se hyväksyttiin vuonna 1995. Tämä tarkoitti myös termin puolueettomuus tarkastelua uudelleen. Suomi oli nyt osana poliittista yhteisöä, mikä tarkoitti, että se oli kansainvälisissä suhteissa valinnut puolensa ja tämä puoli oli Euroopan puoli.

Tilanteessa, jossa puolueettomuuden termi alkoi näyttäytyä vääränä Euroopan yhteisöön liittymisen vuoksi alkoivat Suomi ja muut vastaavassa tilanteessa olevat valtiot suosimaan termiä liittoutumattomuus (Augius & Devine 2011, 268) ja myöhemmin käsitettä sotilasliittoon kuulumattomuudesta. Kuten termin puolueettomuus kohdalla on myös liittoutumattomuuden käsitteessä erilaisia painotuseroja ja tapoja ymmärtää sitä. Suomen tapauksessa kuitenkin oleellista on ollut painottaa erityisesti sotilasliittoon kuulumattomuutta. Puolueettomuudesta on siirrytty liittoutumattomuuteen, mutta mielestäni erityisesti 2000-luvulla tapahtunut turvallisuuspolitiikan liikkuminen Euroopan unionin ja erinäisten kumppanuuksien piiriin erilaisten yhteistyömuotojen kautta on siis siirrytty käyttämään käsitettä sotilasliittoon kuulumattomuudesta.

4. EUROOPAN UNIONI JA LÄNTINEN PUOLUSTUSYHTEISTYÖ

Erilaiset näkemykset Euroopan unionin yhteisestä puolustuksesta ja turvallisuudesta eivät ole uusi asia. Näkemykset siitä miten turvallisuus, puolustus, tai molemmat tulisi järjestää ovat vaihdelleet suurestikin ajan saatossa riippuen usein sen hetkisestä tilanteesta Euroopassa ja sen lähialueilla. Lisäksi jäsenien erilaiset näkökulmat Eurooppaa ja erityisesti heitä itseään kohtaan kohdistuvista uhkista ja riskeistä ohjaavat suuresti näkemyksen muodostamista yhteisestä puolustuksesta, sen muodosta ja erityisesti sen tarpeellisuudesta.

Ajatus Euroopan unionin yhteisestä turvallisuudesta ja puolustuksesta on itsessään hyvin vanha. Esimerkiksi jo vuonna 1948 heti toisen maailmansodan jälkeen tietyt Länsi-Euroopan maat sopivat yhteisistä ja varhaisista turvatakuista Brysselin sopimuksessa (Rohan 2014, 1). Kuitenkin ensimmäinen mielestäni merkittävä askel kohti nimenomaisesti Euroopan yhteistä turvallisuutta ja puolustusta otettiin

kuitenkin vuonna 1954, kun niin sanottu Länsi-Euroopan unioni perustettiin tarkoituksenaan yhtenäistää eurooppalaista turvallisuutta ja luoda järjestö jäsenienväliselle yhteistyölle turvallisuuden ja puolustuksen osa-alueilla Euroopassa rauhan aikana (Rohan 2014, 2). Länsi-Euroopan unioni toimikin yhteistyöjärjestönä jäsenvaltiolle aina 2000-luvulle saakka, jolloin mielestäni sen kysyntä yksinkertaisesti loppui yhä useamman maan järjestäessään turvallisuuttaan erityisesti Pohjois-Atlantin liitto Naton kanssa. Vuonna 2003 entinen unionin ulkopoliittikan korkea edustaja sai tehtäväkseen kehittää niin sanotun Euroopan turvallisuusstrategian, joka ensimmäistä kertaa tarkasteli unionin turvallisuusympäristö ja unionia turvallisuuden ja puolustuksen osa-alueilla jäsenien näkökulmasta mutta tavoitteenaan luoda jonkinlainen yhteinen käsitys uhista ja turvallisuustilanteesta (European Union External Action 2021).

Vuoden 2009 Lissabonin sopimus oli merkittävä askel Euroopan yhteisessä turvallisuudessa. Se loi joukon uusia virkoja ja instituutioita, kuten esimerkiksi korkean edustajan viran johtamaan turvallisuus- ja puolustusulottuvuutta ja Euroopan ulkosuhdehallinnon. Lisäksi sopimus laajensi kriisinhallintatehtäviä lisäten niihin esimerkiksi jälkivaikutusmahdollisuuksia ja alkoi määritellä yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa, eli niin sanottua YTPP:aa. Lissabonin sopimuksen myötä voi mielestäni siis sanoa unionin siirtyneen sekavasta, vaihtelevasta ja eritasoisesta keskustelusta Euroopan yhteisestä puolustuksesta kohti jäseneltyä, organisoitua ja vahvasti rahoitettua tapaa järjestää yhteistä turvallisuutta. Hahmottelemisensa jälkeen YTPP on asetettu unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alle EU:n ulkoasioiden ja turvallisuuspolitiikan korkean edustajan johdettavaksi. (Koivula 2016, 115)

Erityisen huomattavaa Lissabonin sopimuksessa on kuitenkin mielestäni sen niin sanottu avunantovelvoite, joka esitetään artiklassa 42.7. Avunantovelvoitteessa jäsenvaltiot sitoutuvat tukemaan esimerkiksi sotilaallisen hyökkäyksen kohteeksi joutunutta kanssajäsentä (Koivula 2016, 115). Avunantovelvoite onkin mielestäni hyvin merkittävä sitoumus, kun kyseessä on ensisijaisesti ja selkeästi poliittinen eikä sotilaallinen liittouma. On kuitenkin huomattavaa, että ensinnäkin kyseessä on poliittinen julistus, eikä juridisesti sitova lausuma. Lisäksi tilanteessa, jossa jäsenvaltio joutuisi hyökkäyksen kohteeksi olisi luultavampaa kanssajäsenten suorittavan tukemista Naton kautta, ottaen huomioon kuinka iso osa jäsenvaltioista jo järjestää puolustuksensa sen instituutioiden kautta (Koivula 2016, 116). Avunantovelvoitetta on sovellettu kerran, vuoden 2015 Ranskassa tapahtuneiden terrori-iskujen jälkeen.

Lissabonin sopimuksen ja vuoden 2009 jälkeen on YTPP:n kehittäminen edennyt vauhdilla ja erinäisistä syistä, kuten vuoden 2014 Krimin valtauksista. Mielestäni nykyisin onkin nähtävissä enemmän tahtoa ja

kiinnostusta kehittää eteenpäin unionin yhteistä turvallisuutta, erityisesti YTPP:n muodossa, joka on ottanut roolin johtavana eurooppalaisena yhteistyöalustana rauhan aikana yhteisen turvallisuuden kehittämiseksi (Koivula 2016, 118). Vuoden 2016 kesäkuussa entinen korkea edustaja Mogherini julkisti esimerkiksi YTPP:n strategian ja lokakuussa 2016 suunnitelman tämän strategian toteuttamiseksi. Vuonna 2021 julkaistiin niin sanottu YTPP:n poliittinen kompassi, joka esittelee unionin turvallisuus- ja puolustusstrategiaa seuraaville noin kymmenelle vuodelle (European Union External Union 2021).

Yksinkertaisesti ilmaistuna YTPP on siis Euroopan unionin yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alainen politiikan osa-alue, joka vastaa nimenomaisesti turvallisuuspolitiikan ja puolustuspolitiikan kehittämisestä jäsenvaltioiden välillä. Yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tavoitteena on rauhan edistäminen globaalilla tasolla, turvallisuuden takaaminen, Euroopan unionin jäsenvaltioiden ja kansalaisten turvallisuuden suojeleminen ja kansainvälisen kriisinhallinnan parissa toimiminen ja esimerkiksi rauhanrakennus. Yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan työkaluvalikoima on laaja, kuten järjestelmä itsessään. Se käsittää yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alaista diplomatiaa, siviilitoimintaa kriiseissä, sotilaallisen ulottuvuuden kriisinhallinnassa esimerkiksi Euroopan unionin taisteluosastojen kautta, sekä poliittista toimintaa EU:n järjestelmien sisällä turvallisuuden kehittämiseksi.

Läntisellä puolustusyhteistyöllä tarkoitetaan sotilaalliseen yhteistyöhön, joka tapahtuu lähtökohtaisesti Pohjois-Amerikan ja Euroopan maiden välillä. Tärkein ja merkittävin ulottuvuus läntisessä puolustusyhteistyössä on Pohjois-Atlantin liitto Nato, johon suuri osa EU:n jäsenvaltioista jo kuuluu. Nato ei kuitenkaan ole ainut järjestö, vaan sen kanssa samanaikaisesti toimii esimerkiksi NORDEFECO, johon kuuluu esimerkiksi viisi pohjoismaata Ruotsi, Tanska, Norja, Islanti ja Suomi (NORDEFECO 2023). Lähtökohtana läntiselle puolustusyhteistyölle on turvata alueellista koskemattomuutta ja yhdenmukaistaa jäsenien puolustusta. Oleellista kuitenkin on, että vaikka erilaisia liittoumia, politiikka-aloja ja järjestöjä on lukuisia niin sanotun läntisen maailman sisällä, ne eivät mielestäni kilpaile keskenään, vaan niin tarkoituksena on vahvistaa puolustusta yhteistoiminnassa muiden osallistujien kanssa (Koivula 2016, 119).

Suomelle esimerkiksi Euroopan unionin sisällä tehtävä puolustuskyvyn kehitys ja laajempi puolustusyhteistyö on ollut hyvin tärkeää, mutta myös kahdenväliset ja laajemmat yhteistyömuodot ja järjestöt ovat Suomelle hyvin oleellisia, mielestäni erityisesti pohjoisen turvallisuusalueen sisällä tapahtuva yhteistyö (Valtioneuvoston kanslia 2012). Tämä käy ilmi esimerkiksi lukuisista valtioneuvoston kanslian tuottamista puolustusselonteista, jossa näiden ulottuvuuksien merkittävyyttä

Suomelle usein painotetaan. Esimerkiksi vuoden 2009 valtioneuvoston kanslian turvallisuuspoliittisessa selonteossa asia kuvataan seuraavasti: ”Euroopan unionin jäsenyys on keskeinen osa Suomen turvallisuuspolitiikkaa. Suomen etujen mukaista on vahvistaa Euroopan unionin kansainvälistä roolia sekä unionin turvallisuutta (Valtioneuvoston kanslia 2009)”. Lisäksi vuoden 2017 turvallisuuspoliittisessa puolustusselonteossa asia ilmaistaan ilmoittamalla EU:n olevan Suomelle valinta ja arvoyhteisö, Suomen osallistuvan aktiivisesti yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittämiseen ja toimeenpanemiseen sekä Suomen edistävän Euroopan unionin puolustusyhteistyön kehittämistä. Mielestäni selkeimmät esimerkit Suomen aktiivisesta osallistumisesta eurooppalaiseen puolustusyhteistyön löytyvät kriisinhallinnasta, harjoitustoiminnasta ja pysyvästä rakenteellisesta yhteistyöstä.

Suomi osallistuu kansainväliseen kriisinhallintaan eri organisaatioiden puitteissa, mutta Euroopan unionin kriisinhallintatoiminnassa Suomi on ollut aktiivinen jäsen niin sotilaallisessa kriisinhallinnassa kuin siviilikriisinhallinnassa. Tällä hetkellä Suomi osallistuu lukuisiin Euroopan unionin eri toimijoiden operaatioihin erityisesti Afrikassa, kuten Malissa, Somaliassa ja Libyassa sekä Euroopassa, kuten Kosovossa ja Italiassa (Ulkoministeriö 2023). Kriisinhallintaan osallistumalla Suomi esittää halunsa ratkaista globaaleja vaikeuksia sekä vahvistaa ulkosuhteitaan (Ulkoministeriö 2023), mutta mielestäni osallistumisella on ulottuvuus myös sotilashenkilöstön ja siviiliammattilaisten ammattitaidon kehittämisellä. Kansainvälistä harjoitustoimintaa Suomi on painottanut sotilaallisten kykyjensä kehittämisessä mielestäni jo pitkään. Harjoitustoimintaa on järjestetty erityisesti eurooppalaisten valtioiden kuten, esimerkiksi muiden pohjoismaiden kanssa ja sillä on pyritty vastaamaan heikentyneeseen Euroopan turvallisuustilanteeseen, sekä parantamaan alueellista turvallisuutta esimerkiksi Itämerellä (Puolustusministeriö 2023). Harjoitustoiminnan laajuudesta kertoo se, että suuri osa harjoituksista ja koulutustapahtumista on vuosittain toistuvia ja esimerkiksi vuodelle 2023 niitä on suunniteltu jopa 83 (Puolustusministeriö 2023). Pysyvä rakenteellinen yhteistyö, toiselta nimeltään PRY tai PESCO, on Euroopan unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan yksi tärkeimmistä hankkeista. PRY on järjestelmä, jonka tarkoitus on tiivistää ja voimistaa unionin yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa (Keksi 2023), mutta mielestäni ei niin sotilaallisella tavalla, kuin esimerkiksi kaksi aiempaa esimerkkiä Suomen osallistumisesta. Pysyvän rakenteellisen yhteistyön tarkoitus on kehittää puolustuskykyä esimerkiksi tuotekehittelyyn, tutkimuksen ja määrärahojen tehokkaamman käytön yhteisten hankintojen kautta. Huomattavaa on, että pysyvään rakenteelliseen yhteistyöhön osallistuminen on vapaaehtoista, joten näin ollen Suomi vahvasti ilmaisee halunsa kehittää eurooppalaista turvallisuutta osallistumalla vapaaehtoisesti. Suomen vastauksessa pysyvän rakenteellisen yhteistyön

toimeenpanosuunnitelmaan Suomen kannassa ilmaistaan PRY:n olevan yksi keskeisimmistä aloitteista sekä Suomen olevan aktiivisesti siinä mukana (Mikkola 2023).

5. ANALYYSI

5.1 Toteutus

Tutkielman analyysivaiheessa pyrin teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmän mukaisesti tarkastelemaan miten puolueettomuuden ja liittoutumattomuuden käsitteitä kuvataan valtioneuvoston kanslian turvallisuuspoliittisissa selonteoissa vuodesta 1995 aina vuoteen 2021 asti yhteydessä Euroopan unionin ja sen yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kanssa. Valitsin analyysivaiheen primääriaineistoiksi nimenomaisesti valtioneuvoston kanslian turvallisuuspoliittiset selonteot, koska ne edustavat kieleltään mielestäni neutraaleinta tapaa ilmaista kyseisiä tekijöitä, sekä ovat laadultaan kaikista virallisimpia lähteitä analyysivaiheeseen. Yhteensä kyseisiä selontekoja on seitsemän ja ne edustajat ajallisesti hyvin erilaista maailmantilannetta ja turvallisuusympäristöä toistensa kanssa.

Pyrin paikantamaan muutoksia tavoissa käyttää näitä käsitteitä, sekä esittämään miksi jonkun käsitteen käyttäminen on voinut muuttua suhteessa toiseen teoreettisessa viitekehyksessä esittelemiini turvallisuuspolitiikkaa määrittäneisiin tapahtumiin ja käsitteisiin. Pyrin esittämään käsitteitä suhteessa näihin tapahtumiin ja käsitteisiin, koska mielestäni ilman niitä puolueettomuuden, liittoutumattomuuden ja Euroopan unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan analysoinnilta puuttuu tarvittava tausta ja mahdollisuus ymmärtää, miksi narratiivi on saattanut muuttua selontekojen välillä.

Kappaleessa 5.2 analysoin käsitteen puolueettomuus esittämistä selonteoissa ja millä tavalla sitä käsitellään yhteydessä Euroopan unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kanssa. Pyrin myös yhdistelemään havaintoja teoreettisessa viitekehyksessä ilmenneisiin tekijöihin taustoittaakseni analyysia. Kappaleessa 5.3 analysoin käsitettä liittoutumattomuus samalla kaavalla ja pyrin myös taustoittamaan havaintoni.

5.2 Puolueettomuuden analysointi

Vuoden 1995 valtioneuvoston selonteossa, joka on julkaistu kuudes kesäkuuta, mielestäni melko kuvaavasti on viimeinen maininta puolueettomuudesta suomalaisissa puolustuselonteoissa. Selonteossa esitetään Suomen liittyneen Euroopan unioniin sotilaallisesti liittoutumattomana maana, mutta kylmän sodan jälkeisessä maailmassa puolueettomuuden olevan toimimaton toimintalinja (VNS 1/1995). Uudeksi toimintatavaksi suomalaisessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa mainitaan aktiivinen osallistuminen kansainväliseen sekä eurooppalaiseen yhteistyöhön (VNS 1/1995).

”Idän ja lännen kahtiajaon päättymisen jälkeen puolueettomuuspolitiikka, jota Suomi noudatti kylmän sodan aikana, ei ole käyttökelpoinen toimintalinja. Suomi pyrki kylmän sodan aikana välttämään poliittisia ja eritoten sotilaallisia sidonnaisuuksia, jotka voisivat vetää Suomen mukaan suurvaltojen ristiriitoihin. Uusissa olosuhteissa Suomen toimintalinjana on aktiivinen osallistuminen kansainväliseen poliittiseen ja turvallisuuspoliittiseen yhteistyöhön turvallisuusongelmien estämiseksi ja ratkaisemiseksi.”
(VNS 1/1995)

On siis nähtävissä, että puolueettomuudesta luopuminen yhtenä suomalaisen turvallisuusajattelun lähtökohtina on ollut hyvin tietoinen, harkittu ja selkeästi jo Euroopan unioniin liittyessä arvioitu tekijä. Selonteossa esimerkiksi painotetaan.

5.3 Liittoutumattomuuden analysointi

Vuoden 1995 valtioneuvoston selonteossa turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta, joka on julkaistu kuudes kesäkuuta eli noin puoli vuotta Suomen liittymisestä virallisesti Euroopan unionin jäseneksi liittoutumattomuus mainitaan yhteydessä Suomeen kolmesti. Selonteossa hyvin selkeästi ilmaistaan Suomen olevan sotilaallisesti liittoutumaton ja Suomen painottavan uskottavaa kansallista puolustuskykyä (VNS 1/1995). Liittoutumattomuuden suhteesta Euroopan unioniin on nähtävissä Suomen painottavan Euroopan unionin poliittista luonnetta ja painottavan oman sotilaallisen liittoutumattomuutensa olevan täysin harmoniassa Euroopan unionin kanssa (VNS 1/1995). Tämä on merkittävää, koska kuten selonteossa mainitaan, vuonna 1995 Euroopan unioni oli vielä täysin poliittinen unioni. Teoreettisessa viitekehyksessä mainittu Länsi-Euroopan unioni hoiti jäseniensä

puolustusyhteistyön yhdessä Naton kanssa jättäen poliittisen ulottuvuuden kokonaan Euroopan unionille. Lisäksi esimerkiksi vuoden 1997 Amsterdamin sopimus, jossa määriteltiin jo hieman yhteistä puolustusta ei vielä ollut voimassa (European Union External Action 2023).

Vuoden 1997 selonteko noudattaa pitkälti samoja piirteitä, kuin vuoden 1995 vastaava. Selonteossa painotetaan sotilaallisen liittoutumattomuuden olevan suomalaisen turvallisuuspolitiikan lähtökohta ja sitä kautta asettavan korkeat vaatimukset omalle kansalliselle puolustukselle. Euroopan unionin turvallisuusrakenteista ei vielä vuonna 1997 ollut konkreettisia puheita ja liittoutumattomuus keskittyykin lähinnä Naton ja Länsi-Euroopan unionin puolelle. Suomi hyvin selkeästi ilmoittaa selonteossaan ettei ole hakemassa Naton jäsenyyttä (VNS 1/1997), mutta kunnioittavansa esimerkiksi Baltian maiden oikeutta vastata omista ratkaisuisistaan. Mielenkiintoisesti Suomi myös painottaa, ettei valtioiden omilla turvallisuusratkaisuilla kuitenkaan saa luoda uusia turvallisuusongelmia (VNS 1/1997), mahdollisesti viitaten myös nimenomaisesti Baltiaan.

Vuoden 2001 valtioneuvoston selonteossa eduskunnalle, joka on julkaistu 13.06.2001 määritellään edelleen hyvin selkeästi sotilaallisen liittoutumattomuuden olevan edelleen yksi Suomen turvallisuuspolitiikan perustekijöistä. Tästä huolimatta selonteossa painotetaan Suomen tekevän päätöksensä puolustuksesta, turvallisuudesta ja liittoutumattomuuteen liittyvistä asioista edelleen itsenäisesti ja tarkkaillen lähialueidensa turvallisuustilannetta (VNS 2/2021). Samalla kuitenkin Euroopan unionin laajenemista pidetään hyvänä ja Suomen etuja palvelevana tekijänä (VNS 2/2021). Oleellista on, että vuoden 2001 selonteossa puhutaan Euroopan unionin turvallisuus- ja puolustusulottuvuuden kehityksestä. Selonteossa painotetaan Euroopan unionin olevan ensisijaisesti poliittinen unioni, mutta siinä mainitaan esimerkiksi vuonna 1999 voimaan astunut Amsterdamin sopimus, jolla Euroopan unionille myönnettiin toimivaltaa erityisesti kriisinhallintaoperaatioissa (VNS 2/2021).

Vuoden 2009 valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa on jo nähtävissä mielestäni selkeää muutosta suomalaisessa turvallisuusajattelussa. Suomen liittoutumattomuus on muuttunut muotoon sotilasliittoon kuulumattomuuteen (Valtioneuvoston kanslia 2009, 67), joka on hyvin merkittävä havainto. Euroopan unionin yhteisestä turvallisuudesta ja puolustuksesta on jo puhetta ja esimerkiksi samana vuonna voimaan astunut yhteisen turvallisuuden ja puolustuksen kannalta kriittinen Lissabonin sopimus esitellään (Valtioneuvoston kanslia 2009, 28). Sopimuksesta nostetaan

esille esimerkiksi yhteisvastuulauseke sekä keskinäisen avunnon lausekkeet, jotka joissain merkityksissä voisivat mielestäni täyttää jo jonkinlaisen sotilasliittolaisuuden merkkejä vaikka ne toimisivatkin poliittisen unionin sisällä. Hyvin merkittävää mielestäni on myös yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tuominen julki. Yhteisestä turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta puhutaan tässä selonteossa vielä lähinnä kriisinhallinnan kontekstissa. Hyvin merkittävää Suomen sotilaallisen liittoutumattomuuden kannalta on myös selonteon osuus Natosta. Vuoden 2009 selonteossa puhetapa on muuttunut täysin. Aiemmin painotettiin Suomen liittoutumattomuutta ja lähinnä painotettiin Suomen päättävän itsenäisesti omasta turvallisuudestaan ja sen tekijöistä. Kyseisessä selonteossa kuitenkin esitellään jo Suomen Nato-jäsenyyden etuja ja haittoja, sekä painotetaan esimerkiksi Suomen ja Naton turvallisuustavoitteiden samankaltaisuutta ja yhteensopivuutta sekä todetaan jäsenyyden tarkastelulla olevan syytä (Valtioneuvoston kanslia 2009, 81). On mielestäni selvää, että muutos Euroopan unionin yhteisestä turvallisuudesta ja puolustuksesta sekä Natosta puhumisesta on varsin suuri ja yhdessä liittoutumattomuuden käsitteen ulos sulkemisen kanssa puhutaan varsin merkittävästä turvallisuusajattelun muutoksesta.

Vuoden 2012 Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko noudattaa samoja pääpiirteitä kuin edellinen vuonna 2009 julkaistu selonteko. Liittoutumattomuuden käsite on jäänyt pois ja se on korvattu käsitteellä sotilasliittoon kuulumattomuudella selontekoa laatiessa ja Euroopan unionin yhteistä turvallisuutta sekä Naton kumppanuuden tarjoamaa yhteistyötä painotetaan vahvasti. Esimerkiksi Euroopan unionin ja Etyjin puitteissa tapahtuvaa yhteistyötä ja sen tukemista kuvataan Suomen etuja edistävänä, sekä Suomen johdonmukaisesti tukeneen laajan eurooppalaisen turvallisuusyhteisön kehittymistä ja yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tukevan tätä tavoitetta (Valtioneuvoston kanslia 2012, 56–58). Natosta selonteossa puhutaan hieman edellistä selontekoa maltillisemmin, eikä esimerkiksi jäsenyydestä mainita. Siitä huolimatta Naton kanssa yhteistyötä pidetään Suomen etujen mukaisena (Valtioneuvoston kanslia 2012, 60).

Vuoden 2017 valtioneuvoston kanslian turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon painotus on mielestäni hieman muuttunut. Esimerkiksi Euroopan unionille on annettu vähemmän painoarvoa selonteon tuottamisessa verrattuna aiempiin selontekoihin. Liittoutumattomuuden käsite on jälleen jätetty pois selontekoa laatiessa ja korvattu käsitteellä sotilasliittoon kuulumattomuudella. Euroopan unionista puhuttaessa painotetaan Suomen tukevan yhteisen- turvallisuus ja puolustuspolitiikan kehittämistä esimerkiksi pysyvän rakenteellisen yhteistyön ja kriisinhallinnan kautta ja EU:n vahvistavan myös tätä politiikan osa-aluetta (Valtioneuvoston kanslia 2017, 17). Natosta Suomen todetaan ylläpitävän

käytännönläheisyyttä tukevaa kumppanuutta ja ylläpitävän mahdollisuutta hakea liiton jäsenyyttä tulevaisuudessa (Valtioneuvoston kanslia 2017, 14).

Viimeisimmässä eli vuonna 2021 julkaistussa valtioneuvoston puolustusselonteossa käytetään jälleen termiä sotilasliittoon kuulumattomasta maasta Suomen kohdalla, joka noudattaa edellisten selontekojen linjaa liittoutumattomuuden käsitteen uudelleen määrittelystä tai tarkentamisesta. Tässä selonteossa asioista, kuten Euroopan unionin yhteisestä turvallisuudesta ja Natosta puhutaan myös mielestäni jälleen hieman yksityiskohtaisemmin yleisellä tasolla. Suomen todetaan tukevan Euroopan unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan syventymistä ja osallistuvan aktiivisesti sen muotoiluun mainiten erityisesti yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan hankkeen pysyvästä rakenteellisesta yhteistyöstä (Valtioneuvosto 2021, 39). Natosta puhutaan jälleen kumppanuuden ja yhteistyön kontekstissa, mutta aikaisemmista selonteista poiketen tässä yhteydessä erikseen todetaan, että kumppanuusasema ei sisällä niin sanotun viidennen artiklan mukanaan tuomia velvoitteita eikä myöskään turvatakuita. Lisäksi mahdollisuudesta hakea jäsenyyttä puhutaan mielestäni samaan aikaan varsin tarkasti, mutta jättäen tilaa tulkinnalle. Kohdassa mainitaan Suomen ylläpitävän niin sanottua liikkumatilaa sekä valintamahdollisuuksia liittyä sotilaallisesti, sekä asiaa tarkasteltavan aina reaaliaikaisesti viitaten mielestäni muuttuviin turvallisuustilanteisiin sekä kansainvälien järjestyksen tilaan (Valtioneuvoston kanslia 2021, 42).

Esitellyistä selonteista voi havaita muutoksia ajattelussa kyseisiin puolueettomuuden ja liittoutumattomuuden käsitteisiin ja linjoihin. Ajallisesti yhdessä historiakatsauksessa esiteltyjen tapahtumien ja ajatustapojen kanssa muutokset ovat helppo jäsentää ja ymmärtää miksi käsitteitä käytetään tai ei käytetä, sekä miksi niiden käyttö on muuttunut. Suomen asemoituminen kansainvälisessä sekä eurooppalaisessa järjestelmässä on siis hyvin selkeästi muuttunut. Myös suomalainen turvallisuuspolitiikka on vahvasti muuttunut yhdessä Euroopan unionin yhteisen turvallisuuden ja puolustuksen kontekstissa sen ollessa ristiriidassa tai ei yhteensovittava unionin tavoitteiden ja toimintatapojen kanssa.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tarkastellessamme Suomen turvallisuuden historiaa tämän tutkielman kautta, voimme mielestäni todeta suomalaisen turvallisuuden, turvallisuusajattelun ja turvallisuuspolitiikan olevan pitkän ajan, jopa satojen vuosien aikana kehittynyt kokonaisuus. Tämän kokonaisuuden muotoutumiseen ja sen erityispiirteisiin ovat vaikuttaneet Suomen tietoisesti valitsemat linjat ja toimenpiteet, kuten vahvan kansallisen maanpuolustuksen, reservin ja puolustautumisen politiikan linjat. Suuri osa suomalaisen turvallisuuspolitiikan muodostaneista tekijöistä on kuitenkin asioita, joihin emme ole kyenneet vaikuttamaan. Erilaiset suurvaltojen ristiriidat ja tavoitteet ovatkin pitkälti määritelleet sen, miten ajatteleme Suomessa turvallisuudesta, puolustuksesta sekä politiikasta näiden ympärillä.

Tutkimuksen pohjalta voi nähdä Venäjän ja sen eri muotojen olevan ja olleen suurin yksittäinen tekijä Suomen turvallisuuspolitiikan muodostumisessa. On sitten kyse ollut itsenäistymisestä, toisesta maailmansodasta tai suometumisesta on Venäjän naapuruus aina suuresti määritellyt Suomen omat tavoitteet ja toimintalinjat. Toinen hyvin merkittävä tekijä suomalaiselle turvallisuuspolitiikalle ja puolustusratkaisuille on ollut asemamme eurooppalaisena ja länsimaisena valtiona. Kylmän sodan päättymisen jälkeen Suomi on voinut toimia selkeästi enemmän ja vapaammin yhdessä niiden maiden ja järjestöjen kanssa, johon se yhteiskunnallisesti ja geopoliittisesti kiistatta kuuluu. Tämä ilmenee varsin selkeästi tarkasteltaessa Suomen toimia lähes välittömästi Neuvostoliiton hajoamisen tapahduttua, kun Suomi mahdollisesti Ruotsin esimerkistä rohkaistuneena päätti hakea Euroopan unionin jäsenyyttä, valiten selkeästi vanhojen toiminta- ja ajatustapojensa hylkäämisen.

Tutkielmalla halusin tutkia ja ymmärtää sitä, miten Suomen turvallisuuspolitiikan kaksi merkittävintä käsitettä ovat asetettu yhteen uuden eurooppalaisen turvallisuusajattelun ja puolustuspolitiikan kanssa, koska on mielestäni hyvin mahdollista nähdä näiden kahden välillä olevan kuitenkin ristiriitaisuuksia ja toisiaan poissulkevia asioita. Euroopan unionin poliittinen luonne, yhteinen ohjaus ja lainsäädäntö monilla aloilla, sekä esimerkiksi uudemmat ajatukset ja velvoitteet sotilaallisen avunannon ja yhteisvastuun lausekkeista voivatkin olla vahvasti ristiriidassa esimerkiksi puolueettomuuden ja liittoutumattomuuden kanssa, vaikka niiden luonne ja käyttö ovatkin hyvin maakohtaisia sekä pohjaavat esimerkiksi lainsäädäntöön ja kansallisiin perinteisiin ja erityispiirteisiin toisistaan poiketen.

Puolueettomuuden käsitteestä luopuminen on tullut ajankohtaiseksi yhdessä Euroopan unioniin liittymisen kanssa. Ennen tätä Suomi painotti hyvin vahvasti puolueettomuuden käsitettä käytännössä itsenäistymisestään saakka ja otti vahvasti roolia eräänlaisena puolueettomana idän ja lännen välissä

sijaitsevana ikään kuin siltana. Vuonna 1995 Suomi siis kuitenkin liittyi Euroopan unioniin ja valitsi puolueettomuuden linjan hylkäämisen. Valtioneuvoston puolustuspoliittisessa selonteossa asia ilmaistiin hyvin selkeästi, mielestäni ehkä jopa yllättävän suoraan, ottaen huomioon suomettumisen ajan päättyneen vain muutamaa vuotta aiemmin ja Venäjän ollessa varsin sekavassa tilassa naapurissa. Suomi oli siis harkinnut asiaa ja tunnusti tilanteen ja puolueettomuuden toimintalinjan mahdottomuuden uudessa tilanteessa Euroopan unionin jäsenenä.

Liittoutumattomuuden käsite, joka on paljon monitulkintaisempi ja tapauskohtaisesti joustavampi onkin kuvattu usein hieman eri tavalla ja painottaen hieman erilaisia asioita sen käytössä. Liittoutumattomuus toimi yhtenä Suomen turvallisuuspoliittisen ja maanpuolustuksen ratkaisun lähtökohtana myös hyvin pitkään, tulkinnasta riippuen jo ennen toista maailmansotaa mutta täysin varmasti sen jälkeisestä ajasta hyvin pitkälle nykyaikaan saakka. Euroopan unionin jäsenyys muutti tilannetta sen suhteen myös hyvin paljon, mutta ei niin nopeasti ja yksiselitteisesti kuin puolueettomuuden käsitteen kanssa. Euroopan unioni ei missään vaiheessa ole esiintynyt sotilaallisena liittoumana, vaan ajan mukana hieman kasvattanut sotilaallista ja turvallisuuspoliittista ulottuvuuttaan. Tämä onkin näkynyt Suomen kannoissa liittoutumattomuudesta yhdessä Euroopan unioniin. 1990- luvun puolella julkaistuissa selonteissa ilmaistaan selkeästi Suomen olevan liittoutumaton, eli pysyvän täysin kaikkien liittoumien ulkopuolella sotatilanteissa. Tämä liittoutumattomuuden termin muodoista ehdottomin. 2000- luvulle tultaessa termin käyttö on kuitenkin muuttunut. Lisäksi Euroopan unionin turvallisuuspoliittinen ja puolustuspoliittinen ulottuvuus eteni ja syveni hyvin paljon juuri tämän vuosituhaten ensimmäisellä vuosikymmenellä. Ensimmäisissä selonteissa on käytetty termiä sotilaallisesta liittoutumattomuudesta, joka on mielestäni vähemmän käsiä sitova termi, kuin täysi liittoutumattomuus. Se voi esimerkiksi mahdollistaa jonkinlaista sotilaallista liittoutumista esimerkiksi Euroopan unionin sisällä tilanteessa, jossa yksi sen jäsenistä olisi esimerkiksi sotilaallisen hyökkäyksen kohteena.

Vuoden 2009 voimaan tulleessa Lissabonin sopimuksessa on nähtävissä selkeitä merkkejä Euroopan unionin puolustusulottuvuuden syvenemisestä, esimerkiksi edellä mainittujen avunanto- ja yhteisvastuulausekkeiden muodossa. Tämä näkyy myös Suomen virallisissa kannoissa esimerkiksi valtioneuvoston selonteissa. Sotilaallinen liittoutumattomuus on korvattu käsitteellä sotilasliittoon kuulumattomuudesta, jossa on jo hyvin merkittävä ero termin syvyydessä ja siinä kuinka paljon ja miten se määrittelee Suomen turvallisuuspoliittista toimintaa. Suomi siis ilmoittaa olevansa sotilasliittoihin kuulumaton maa, mutta jättää oven auki liittoutumiselle sotilasliiton kanssa esimerkiksi ilmoittamalla päättävänsä itse asiasta turvallisuustilanteen muutosten ohella ja syventäen yhteistyötä Naton kanssa.

Muutos on merkittävä, koska näin ollen Suomi kasvattaa selvästi liikkumatilaansa, mahdollistaen Natohakemuksen, yhteistoiminnan lisäyksen, mutta erityisen oleellisesti sotilaallisen liittoutumisen esimerkiksi Euroopan unionin sisällä tilanteessa, jossa turvallisuustilanne merkittävästi muuttuisi jonkun jäsenen kohdalla.

On siis nähtävissä, että Suomen turvallisuuspolitiikka on muuttunut selkeästi ajan saatossa, erityisesti kylmän sodan päättymisen jälkeen. Sen yhteys Euroopan unionin turvallisuuteen, puolustukseen ja erityisesti sen yhteiseen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan on nähtävillä mielestäni selkeästi. Suomen puolustuspolitiikkaa kauan ja hyvin vahvasti määritelleiden käsitteiden, puolueettomuuden ja liittoutumattomuuden käyttö on muuttunut hyvin selkeästi vapautuneempaan ja enemmän mahdollisuuksia tarjoaviin muotoihin, mielestäni ajallisessa yhteydessä Euroopan unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kehittämisen kanssa. Näin ollen voi siis nähdä Euroopan unionin yhteisen turvallisuuden ja puolustuksen kehityksen olleen jossain määrin yhteensopimaton Suomen turvallisuuspolitiikan ja turvallisuusidentiteetin kanssa, pakottaen Suomen muuttamaan turvallisuuspolitiikkaansa. Tästä huolimatta näen asian niin, että muutoksen pakottavasta luonteesta huolimatta sen olevan hyvä asia Suomelle. Vaikka Suomi toimii nyt yhdessä muiden maiden kanssa sotilaallisesti mahdollisesti liittoutuena, se toimii kuitenkin muiden yhteiskunnallisesti samanlaisten ja samalla tavalla ajattelevien valtioiden kanssa, eikä määrittele itseään ulkoapäin tulevan paineen alaisena.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Blombergs, Fred. (2016). Kokoelmateos. Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia. Luettu 12.04.2023.

Koivula, Tommi. (2016). Kokoelmateos. Euroopan unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan merkitys Suomen turvallisuudelle. Luettu 15.05.2023.

Nokkala, Arto. (2016). Kokoelmateos. Suomen puolustuspolitiikan lähtökohtia. Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia. Luettu: 09.04.2023.

Nyberg, Rene. (2022). Kirja. Ruotsin ja Venäjän välissä: esseitä historian varrelta. Luettu 12.02.2023.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Luettu: 13.02.2023.

Internet

Augius Christine & Karen Devine (2011) Neutrality: A really dead concept? A reprise. Artikkel. Saatavilla: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0010836711416955?journalCode=caca> Luettu: 11.05.2023.

Brommersson, Douglas, Ekengren, Ann-Marie & Michalski Anna. (2022). Kirja. Sweden's Policy of Neutrality: Success Through Flexibility? Saatavissa: <https://doi.org/10.1093/oso/9780192856296.003.0014> Luettu 14.05.2023.

CVCE. (1955). Laki. Constitutional Law on the Neutrality of Austria (26 October 1955). Saatavissa: https://www.cvce.eu/en/obj/constitutional_law_on_the_neutrality_of_austria_26_october_1955-en-670aa09c-4d4b-451a-84f2-23f2f9c8cb06.html Luettu 14.05.2023.

Eduskunta. (2023). Julkaisu. Valtiopoliittikan vakaantuminen ja paluu arkeen. Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/verkkoteos/valtiopoliittikan-pitka-kaari/valtiopoliittikan-vakaantuminen-ja-paluu-arkeen-1946-1956.html> Luettu 13.05.2023.

Eduskunta. (2014). Julkaisu. EU-kansanäänestys. Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/eu/suomen-liittyminen-eu/Sivut/eu-kansanaanestys.aspx> Luettu 11.05.2023.

Euroopan parlamentti. Sopimus Euroopan unionista (SEU) / Maastrichtin sopimus. Saatavissa: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/fi/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty> Luettu 12.02.2023.

European Union External Action. The shaping of a Common Security and Defence Policy. Saatavilla: https://www.eeas.europa.eu/eeas/shaping-common-security-and-defence-policy_en Luettu 15.05.2023

Deudney, Daniel. (2000). Tutkimusartikkeli. Geopolitics as Theory: Historical Security Materialism. Saatavissa: <https://doi.org/10.1177/1354066100006001004> Luettu 13.05.2023.

- Finlex. (1947). Rauhansopimus Suomen kanssa 20/1947. Saatavissa: https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020/19470020_2
- Finlex (1992). Valtioneuvoston oikeuskansleri. Sotasyllisyysoikeudenkäynti - Toimivalta - Tuomion purkaminen. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/foka/1992/19920420> Luettu: 13.05.2023.
- Himberg, Petra. (2021). Julkaisu. Näin suomettuminen näkyi aikansa ohjelmissa ja elokuvissa – tunnetko ilmiön, joka laittoi toimittajat vaikeaan asemaan? Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/a/20-10001122> Luettu 14.05.2023
- Hämäläinen, Unto. (2014). Julkaisu. Suomi on nyt luopunut Paasikiven-Kekkonen linjasta. Saatavissa: <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000002758556.html> Luettu 13.05.2023.
- Jegorow, Sirpa. (2022). Julkaisu. YYA-sopimus oli Suomelle välttämättömyys, josta tuli hyve. Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/04/04/yya-sopimus-oli-suomelle-valttamattomyys-josta-tuli-hyve> Luettu 13.05.2023.
- Keksi, Meiju. (2023). Pysyvä rakenteellinen yhteistyö antaa raamit EU:n puolustusyhteistyön kehittämiseksi. Saatavissa: https://finlandabroad.fi/web/eu/ajankohtaista/-/asset_publisher/cGFGQPXL1aKg/content/eue-kolumni-pysyva-rakenteellinen-yhteistyö-antaa-raamit-eu-n-puolustusyhteistyön-kehittämiseksi/384951 Luettu 16.05.2023.
- Ministry for Foreign Affairs of Finland. Finland as an actor in the EU's Common Foreign and Security Policy. Saatavilla: <https://um.fi/eu-s-common-foreign-and-security-policy> Luettu: 12.02.2023.
- Mikkola, Tatu. (2023). EU:n yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan sekä puolustusyhteistyön kehittäminen; pysyvän rakenteellisen yhteistyön kansallinen toimeenpanosuunnitelma; Suomen vastaus 2023.
- NORDEFECO. (2023). About NORDEFECO. Saatavilla: <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco> Luettu 15.05.2023.
- Parkkinen, Pekka. (2000). Julkaisu. Suomen lama ja Neuvostoliiton romahdus. Saatavissa: <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak22000/kak22000parkkinen.pdf> Luettu 14.05.2023.
- Pavy, Eeva. (2022). Julkaisu. Euroopan parlamentin toimivalta. Saatavissa: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fi/sheet/19/euroopan-parlamentin-toimivalta> Luettu 02.03.2023.
- Puolustusministeriö. Kansainvälinen harjoitusyhteistyö. Saatavilla: https://www.defmin.fi/vastualueet/kansainvalinen_harjoitusyhteistyö#69f05486 Luettu 16.05.2023.
- Rohan, Sally. (2014). Kirja. The Western European Union: International Politics Between Alliance and Integration. Luettu 15.05.2023.
- Steinberg, Mark. (2017). The Russian Revolution, 1905–1921. Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=4745368> Luettu 16.04.2023.

Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo. (2014). Kirja. The Finnish Civil War 1918: History, Memory, Legacy. Saatavissa: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?pq-origsite=primo&docID=1786606> Luettu 15.05.2023.

Tuokko, Ilmari. (2021). Julkaisu. Jatkosodan alkamisesta tasan 80 vuotta. Saatavissa: <https://ruotuvaki.fi/-/jatkosodan-alkamisesta-tasan-80-vuotta> Luettu 16.05.2023.

Törnudd, Klaus. (1986) Ulkopolitiikka turvallisuuspolitiikkamme välineenä. Suomalaiset ja turvallisuuspolitiikka. Luettu 15.04.2023.

Ulkoministeriö. (2023). Kriisinhallinta. Saatavilla: https://um.fi/kriisinhallinta#Sotilaallinen_kriisinhallinta Luettu 16.05.2023.

Valtioneuvoston kanslia. (1995). Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 1995. Saatavissa: https://www.defmin.fi/ministerion_temat/puolustusselonteot#69f05486 Luettu 17.05.2023.

Valtioneuvoston kanslia. (1997). Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 1997. Saatavilla: https://www.defmin.fi/ministerion_temat/puolustusselonteot#69f05486 Luettu 17.05.2023.

Valtioneuvoston kanslia. (2001). Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2001. Saatavilla: https://www.defmin.fi/ministerion_temat/puolustusselonteot#69f05486 Luettu 17.05.2023.

Valtioneuvoston kanslia. (2004). Turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2004. Saatavilla: https://www.defmin.fi/ministerion_temat/puolustusselonteot#69f05486 Luettu 17.05.2023.

Valtioneuvoston kanslia. (2009). Turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2009. Saatavilla: https://www.defmin.fi/ministerion_temat/puolustusselonteot#69f05486 Luettu 17.05.2023.

Valtioneuvoston kanslia. (2012). Turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2012. Saatavilla: https://www.defmin.fi/ministerion_temat/puolustusselonteot#69f05486 Luettu 17.05.2023.

Valtioneuvoston kanslia. (2017). Valtioneuvoston puolustusselonteko 2017. Saatavilla: https://www.defmin.fi/ministerion_temat/puolustusselonteot#69f05486 Luettu 17.05.2023.

Valtioneuvoston kanslia. (2021). Valtioneuvoston puolustusselonteko 2021. Saatavilla: https://www.defmin.fi/ministerion_temat/puolustusselonteot#69f05486 Luettu 17.05.2023.